

“ΟΙ ΔΙΚΑΙΟΙ”

Του ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

(ΘΕΑΤΡΟΝ «ΑΛΦΑ»)

Ένα δράμα του Άλμπερ Καμύ, του τόσο πρόωρα πεθαμένου, άπάνω στην άκμή της δόξας του και της δράσης του, Γάλλου συγγραφέως, είναι το έφειντό έναρκτηριο έργο του θιάσου Δ. Μυράτ, στο τέως «Θέατρον Φωτοπούλου» και τώρα «Θέατρον “Αλφα»». Οι «Δικαιοί» έχουν θέμα ιστορικό, ένα συγκλονιστικό περιστατικό, της ρωσικής επανάστασεως του 1905· την δολοφονία του Μεγάλου Δούκα Σέργιου, θείου του Τσαρού Νικολάου του Β', από τόν τρομοκράτη σοσιαλεπαναστάτη Ίβάν Καλιάγιεφ. Η δολοφονία αυτή με δόμδα, δέν έγινε, μέσ σ' ένα δρόμο της Μόσχας, όπως την παρουσιάζει ο Καμύ, αλλά μέσ στο Κρεμλίνο. Νά λοιπόν άμέσως μία σημαντική αλλαγή των ιστορικών δεδομένων. Δέν θά είναι ίσως ή μόνη. Άλλά και άλλες άν υπάρχουν, τό βασικό περιστατικό πού ένέπνευσε τόν Καμύ μένει τό ίδιο, είναι άπολύτως ιστορικό. Ιστορικές, όπως λέει ο συγγραφέας, είναι και οι καταστάσεις του έργου, όπως —τονίζει ο ίδιος— πραγματικά υπήρξαν και τά πρόσωπά του (ή κεντρικός μάλιστα ήρωας, ο Καλιάγιεφ, έχει τό όνομα πού είχε τό «ιστορικό» πρόσωπο)· και ή δράση τους, τέλος, είναι όμοια με ή δράση των ιστορικών προσώπων πού είχε ύπ' όφιν του. Όμως, σημειώνει ο Καμύ, «Οι Δικαιοί» δέν είναι έργο ιστορικό. Άληθινά, καθώς κάνει κάθε γνήσιος θεατρικός συγγραφέας, πού παίρνει τό θέμα του από την ιστορία, πού πλέκει τό έργο του γύρω από ένα ιστορικό περιστατικό, έτσι και ο Καμύ, μετάπλασε, μετουσίωσε, έσυνθεσε ένα έργο πού ξεκινά από την ιστορία, βασιζεται σ' ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, δέν είναι όμως ιστορία μεταφευμένη στη σκηνή, άλλ' ένα αυτόνομο, αυτόδύναμιο, με ιστορικό χαρακτήρα, έργο.

Είναι γνωστό τί προκάλεσε την επανάσταση του 1905: τά κηρύγματα των «άναρχικών», ιδιαίτερα των Ρώσων, του Κροπότκιν και του Μπακούνιν, και των σοσιαλεπαναστατών. Πιο άμεσο όμως αίτιο για τό ξέσπασμά της στάθηκε ο οικονομικός στη Ρωσία αντίκτυπος από τόν άτυχο πόλεμό της (1904—1905) με την Ίαπωνία. Και πιο άμεσο ακόμα τά αίματηρότατα γεγονότα της Κυριακής 22 του Γενάρη (ν. ήμ.) του 1905. Τη μέρα εκείνη χιλιάδες Ρώσοι, από τίς λαϊκές τάξεις, κρατώντας εικόνες και ψέλνοντας θρησκευτικά άσματα (έπί κεφαλής ήταν ο Ιερέας Γκαπόν) πήγαν στο χειμερινό ανάκτορο του Τσαρού, στην Πετρούπολη, για νά τόν παρακαλέσουν νά έλαφρώσει λίγο τη φοβερή δυστυχία τους. Ο Νικόλαος ο Β' άπουσίαζε και ο στρατός πού υπήρχε στο ανάκτορο, πυροβόλησε κατά του πλήθους, με αποτέλεσμα νά σκοτωθούν καμιά χιλιάδα άτομα.

Γιά τούτο τό περιστατικό, πού φαντάζεται κανείς τί άπήχηση θά είχε σέ όλο τόν πληθυσμό της Ρωσίας και ιδίως, βέβαια, στις λαϊκές τάξεις, μάς δίνονται πληροφορίες πριν άνοιξει ή αύλαια. Στο έργο, όμως, δέν τό άκούμε νά μνημονεύεται. Όλόκληρο τό δράμα στρέφεται γύρω από την προετοιμασία του φόνου και τόν φόνο του δούκα. Μία ματαιώση της άποείρας, για λόγους καθαρά άνθρωπιστικούς (τόν δούκα, πάνω στην άμυξια, πού τόν πηγαίνει στο θέατρο, τόν συνοδεύουν δυό άνεψάκια του, και ο Καλιάγιεφ δέν θέλει — τό κρίνει βλαβερό για την ύποθεση πού υπηρετεί — δέ θρίσκει τη δύναμη νά σκοτώση δυό άθώα παιδιά), ή δολοφονία ύστερα του δούκα, και ή έκτέλεση. Έπειτα, του Καλιάγιεφ, αυτά είναι τά τρία γεγονότα πάνω στα όποια «δένεται» ή δράση του έργου, πού αποτελούν τη ραχοκοκκαλιά του, συνθετούν τό «μύθο» του. Είναι άρκετά, βέβαια, τά τρία αυτά περιστατικά, με δ.τι προκαλούν και με δ.τι τά συνοδεύει, για νά κεντρίσουν ζωηρά και νά κρατήσουν σέ ένταση τό ένδιαφέρον του θεατή. Δράση, ώστόσο, όπως τη χαίρομαστε σέ άλλα θεατρικά έργα, δέν υπάρχει στο δράμα του Καμύ, δέν υπάρχει ή ύποταγή όλων των στοιχείων σέ ένα γεγονός ή σέ μία σειρά από γεγονότα, πού ή παρουσία τους, μολοντί όχι φανερά πάντα, είναι άδιάκοπα αίσθητή. Έκείνο πού πρωτεύει στο «Οι Δικαιοί» δέν είναι ή δράση, αυτή καθ αυτή, ο παλμός και ο ρυθμός της, ο δυναμισμός της· είναι τά αίσθήματα και οι ιδέες των προσώπων, οι ψυχικές και οι πνευματικές τους συγκρούσεις, είναι ή ποιότητα του λόγου και του στοχασμού, είναι τά ίδια τά πρόσωπα.

Αυτά, με άληθινή τέχνη δραματογράφου, τά έχει πλάσει ο Καμύ, σέ καθένα προβάλλει ανάγλυφος ο χαρακτήρας του, και κανένα δέ μένει έντελώς στη σκιά, όλα, τόσο οι πέντε «δικαιοί», ή ομάδα των επαναστατών, όσο και τά άλλα τέσσερα πρόσωπα, ή χήρα του Μεγάλου Δούκα, ο αστυνομικός, ο δήμιος, ο φύλακας, προσφέρουν, ποιός λιγώτερο, ποιός περισσότερο, πολύτιμα συστατικά για νά συνθέση τόν πίνακά του ο συγγραφέας. Οι πέντε «δικαιοί», (τέσσερις άντρες και μία γυναίκα, ή Σόνια Ντουλέμπωφ), πού αυτοί κυριαρχούν στο έργο, αυτοί συνθέτουν τό έργο, έχουν ύποτάξει, κάνουν δ.τι μπορούν για νά ύποτάξουν τά άτομά τους, τά ιδιαίτερα άτομικά τους αίσθήματα, στο ύπερατομικό ιδανικό, πού έχουν προσφερθή εκούσια και με κίνδυνο της ζωής τους νά τό υπηρετήσουν. Είναι οι τιμωροί, πατριώτες και όχι διεθνιστές (για τό καλό της Ρωσίας και του ρωσικού λαού θέλουν νά δράσουν), πού τόν επαναστατικό τους μυστικισμό πασκίζουν κανένα άλλο αίσθημα νά μη τόν άλλοιώσει, νά μη τόν μειώσει. Όστόσο, ακόμα και στον πιο άδιάλλακτο, τόν πιο φανατικό, τόν Στέπαν Φεντόρωφ, πού δέν αίσθάνεται παρά μόνο μίσος (καλύτερο τό μίσος παρά ή άδιαφορία, του λέει ή Σόνια), γιατί έχει πάρα πολύ ύποφέρει (έμεινε χρόνια στο κάτεργο, τό στήθος του είναι γεμάτο πληγές), ακόμα και στον πιο άδιάλλακτο «δικαίον», τό ύπερατομικό έργο δέ σθώνει όλοτελα τά άτομικά αίσθήματα. Στόν Καλιάγιεφ γίνονται πιο φανερά· λίγο πριν ξεκινήσει για νά ρίξει τη δόμδα, άφίνει νά φανεί τό αίσθημα πού του έμπνέει ή Σόνια· γρήγορα όμως τό πνίγει. Σ' αυτήν, τό άτομικό αίσθημα, ο έρωτας και ο θαυμασμός της προς τόν Καλιάγιεφ, φανερώνονται ακόμα έντονότερα, μετά τόν φόνο του Μεγάλου Δούκα. Και μαζί με τόν έρωτα, ξεπηδά (στην ίδια σκηνή) και ο οίκτος. Σκοτώσαμε τόν Μεγάλο Δούκα, φωνάζει, ξεσπώντας σέ λυγμούς. Δέ δείχνει αντιπαθητικούς τούς επαναστάτες του ο Καμύ (αντιπαθητικοί, όχι όμως άσύμφωνοι με τά βασικά τους δεδομένα, τά ψυχικά και τά κοινωνικά, είναι μονάχα ο αστυνομικός και ο δήμιος στο έργο) δέν τούς δείχνει γυμνωμένους (θά ήταν τότε ψεύτικοι) από τά κοινά ανθρώπινα αίσθήματα, δοσμένους πέρα· πέρα και άποκλειστικά στο σκοπό πού υπηρετούν. Δέ φαίνεται όμως κάπως άμεσα νά παίρνει και «θέση». Θέλησε, μένοντας στο ρόλο του γνήσιου δραματογράφου, δηλαδή σέ μία αντικειμενική (όσο είναι τούτο δυνατό), άπεικόνιση της ζωής, νά μάς παρουσιάσει μία σελίδα της ιστορίας των αρχών του αιώνα, ανθρώπους πού ένσαρκώσανε τίς ιδέες και τά αίσθήματα των σοσιαλεπαναστατών ώρισμένης στιγμής.

Ο Δημ. Μυράτ σκηνοθέτησε και μετάφρασε —πολύ έπιτυχημένα— τό έργο. Ο ίδιος είναι και ο κύριος έρμηνευτής —υποδύεται τόν Ίβάν Καλιάγιεφ. Νομίζω ότι έδωσε πειστική σκηνική υπόσταση στον ήρωα αυτόν του Καμύ, τόν ιδεόληπτο, τόν τόσο άγνό, πού έχεις την έντύπωση ότι δέ θολώνει την άγνοητά του ούτε τό έγκλημα, ότι γενναία, αποφασιστικά, αλλά και σχεδόν σάν άνιπίγνωστα, τυφλά, τό έκτελεί. Πολύ καλός, μετρημένος, έπιδλητικός, ο Γιάννης Άργύρης ως Μπόρις Άνένκωφ, αρχηγός της ομάδας των επαναστατών. Η Βούλα Ζουμπουλάκη (Σόνια Ντουλέμπωφ) έχει την τρυφεράδα, τά αίσθηματικά λυγίσματα αλλά και τίς άνατασεις της γυναίκας πού υποδύεται. Όστόσο, τό παιξινό της δέν άναδίνει την έσωτερικότητα πού άνάδινε σέ άλλα έργα, όπως λ.χ. στο έργο «Τό Φώς της Καρδιάς» του Έμλυν Γουίλλιαμς, όπου είχε υποδυθή τόσο ωραία την Κατερίνα. Έκφράζει πειστικά, τό πάθος, την άδιαλλαξία, τό μίσος του Στέπαν Φεντόρωφ, ο Βύρων Πάλλης και ή Κρινιώ Παπα είναι ή θρήσκα και άμνησικακη χήρα του Μεγάλου Δούκα, πού θέλησε νά μάς παρουσιάσει ο Καμύ. Σωστά έρμηνεύουν τούς ρόλους τους ο Θόδωρος Έξαρχος (Άλέξης Βοϊνώφ), ο Βάσος Άνδρονίδης (Σκουράτωφ, αστυνομικός) ο Νίκος Δεδρινός (Φόκα, δήμιος) και ο Νίκος Αλεπινιώτης (φύλακας). Πολύ έπιτυχημένα τά σκηνικά και τό κόστούμια πού φιλοτέχνησε ο Γιάννης Τσαρούχης.

ΚΛΕΩΝ Β. ΠΑΡΑΣΧΟΣ